

GRØNLANDSKE MØNTER

Af numismatiker *Johan Chr. Holm*

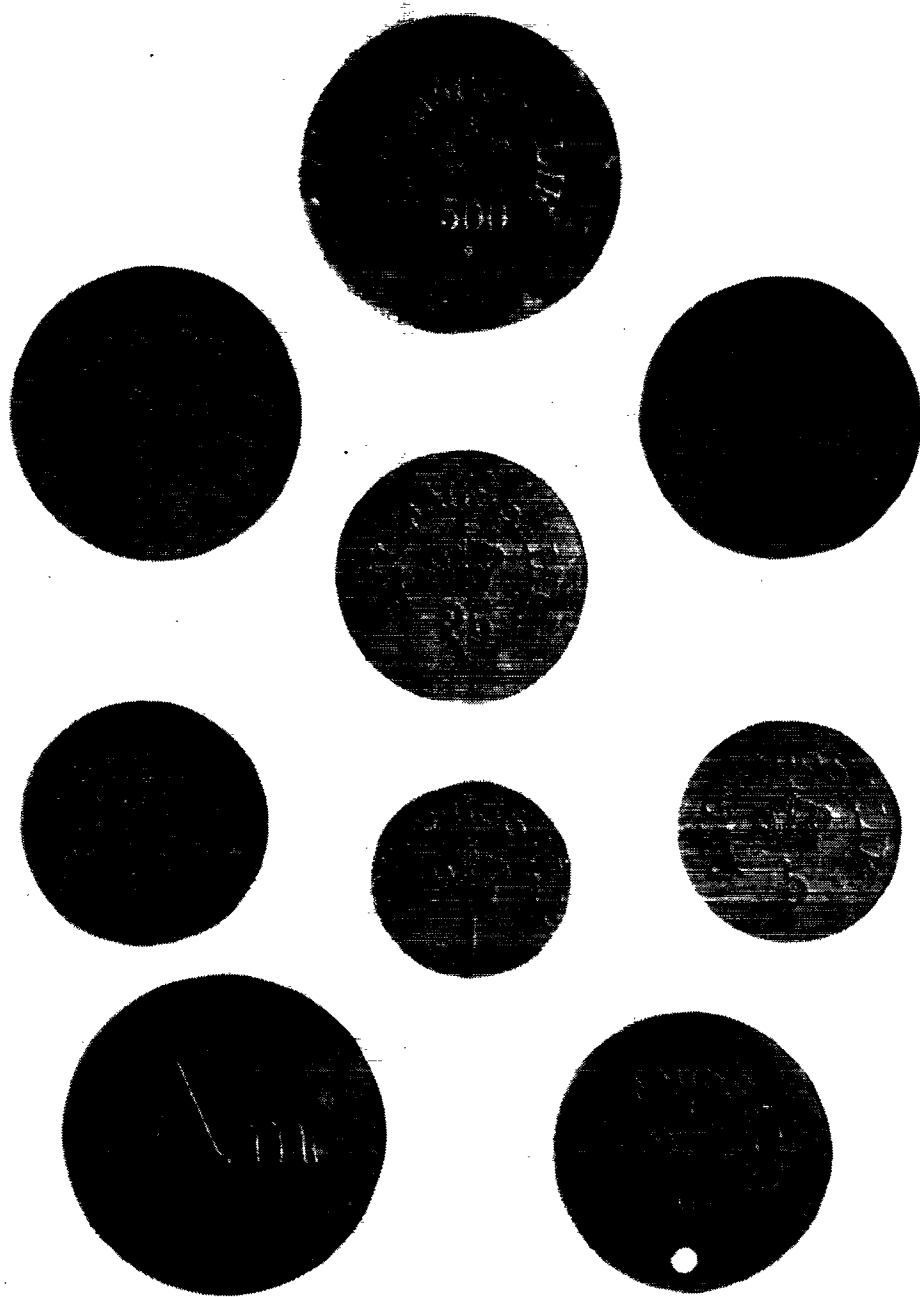
Til trods for, at man i årene umiddelbart efter 1800 indførte kontantregning i stedet for tuskhandel i Grønland og i forbindelse hermed satte grønlandske pengesedler, kreditsedlerne, i cirkulation, skulle der gå næsten hundrede år, inden de første officielle grønlandske mønter blev præget. - Ganske vist ser det ud til, at man længe forinden, omend kun i begrænset omfang, har måttet hjælpe sig med de almindelige, danske mønter som byttepenge, idet de mindste kreditsedler lød på 6 rigsbankskilling og senere på 25 øre, men da disse skillemønter ikke kan henregnes til de specielle grønlandske penge, er der ingen grund til at omtale dem nærmere i denne forbindelse.

Angmagssalik-mønterne 1894-1920.

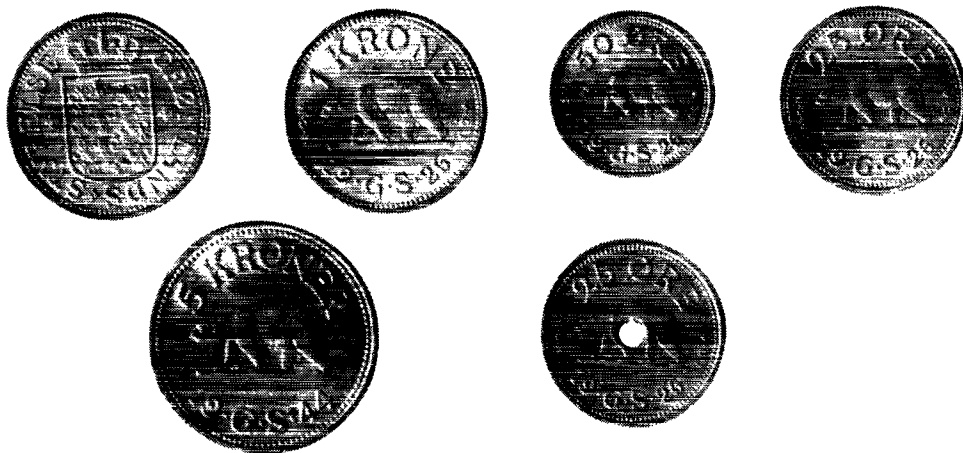
I den af direktoratet for Den kongelige grønlandske Handel den 1. august 1894 udstedte „Instrux for Handelsbestyreren og det øvrige i Administrationens Tjeneste staaende Personale ved det nye Handelssted paa Grønlands Østkyst“ lyder § 4 som følger:

„Til Lettelse for Handelsbestyreren ved Omsætningen med de Indfødte udsender Direktoratet Zinktegn med paastemplet Værdi angiven i Øremønt (500 betyder saaledes 5 Kr., 100 1 Kr., 10 10 Øre, o. s. v.). Disse Pengetegn er det Handelsbestyreren tilladt at tage i Brug, naar han skjønner, at Forholdene gjøre det tilraadeligt. De ere bestemte til Omsætningsmiddel ved Kjøb og Salg med de Indfødte; de maa ikke benyttes ved Udbetaling af Lønninger m. v. og have kun Værdi ved selve Handelsstedet.“

Mønterne blev taget i brug allerede i 1894, men det fortælles, at det i begyndelsen voldte grønlænderne i Angmagssalik meget store vanskeligheder at fatte begrebet penge; de forstod slet ikke meningen, når de købte en eller anden ting og betalte for eksempel med et 5 kr. stykke, at de så oven i købet kunne få en hel håndfuld småpenge tilbage. Efterhånden lærte de dog pengenes betydning, og de enkelte mønter fik særlige navne: 500 øre - anginerpâq: den allerstørste, 100

Angmagssalik-mønterne 1894-1920. De første officielle grønlandske mønter.

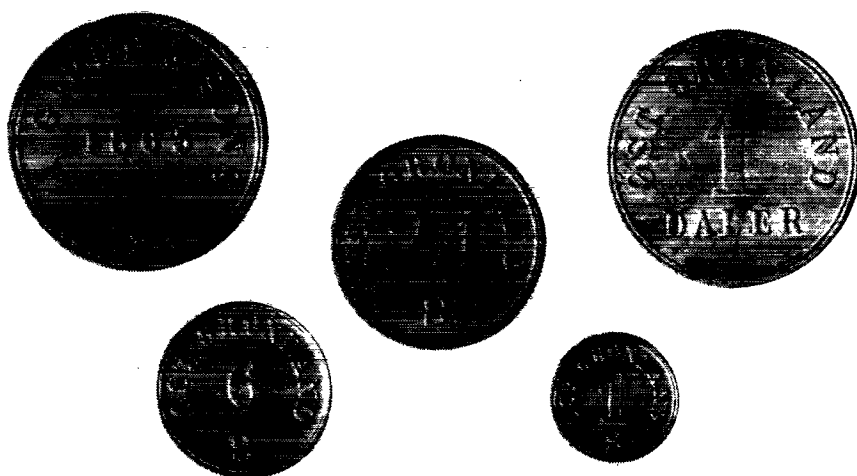

*Grønlands Styrelses mønter. 1926, 1 krone, 50 og 25 øre præget i København.
1944, 5 kroner præget i Amerika samt den gennemhullede 25 øre.*

øre - anginerqiaq: den næststørste, 50 øre - ulivîp akia: sælskinds betaling, 25 øre - pujortakap akia: røgtobaks betaling, 10 øre - okungmiakap akia: skråto baks betaling, 5 øre - siamâp akia: fingerbøls betaling og 1 øre - mikinerpaq: den allermindste.

Fra 1894 til 1916 var disse mønter det eneste betalingsmiddel i Angmagssalik, men efter at bestemmelserne herom ved skrivelse af 23. august 1916 fra indenrigsministeriet til bestyreren af stationen Angmagssalik var bleven ændret således, „- at der foruden de udsendte og benyttede Pengetegn af Zink med paastemplet Værdi tillige kan benyttes de almindelige grønlandske Kreditsedler, som er i Brug ved Kolonierne ved Vestkysten, samt dansk Skillemønt.“, forsvandt de oprindelige mønter mere og mere af omsætningen; i 1920 eller 1921 blev beholdningerne hjemsendt, og ved skrivelse af 18. juli 1925 fra indenrigsministeriet til bestyreren af kolonien Angmagssalik, hvorved den ovennævnte § 4 bortfaldt, blev mønterne endelig helt afskaffet.

Mønterne er ganske simple, runde zinkplader af ca. 1 mm's tykkelse med den danske kongekrone og indskriften ANGMAGSSALIK samt værdibetegnelsen indhugget på den ene side, medens bagsiden på de oprindelige mønter er blank. Senere har man imidlertid, antagelig for at lette adskillelsen mellem 500, 50 og 5 øre, forsynet 500 øre med bogstaverne „Am“ på bagsiden og slået et lille hul forneden på 50 øren. - I perioden ca. 1910-20 har man endvidere til supplerings af beholdningen fremstillet i hvert fald nogle af mønterne i aluminium, men den eneste af disse, der med sikkerhed vides at have været i brug, er 500 øre. Denne har atter blank bagside, men er af større diameter (46 mm) end den oprindelige af zink (42,5 mm).

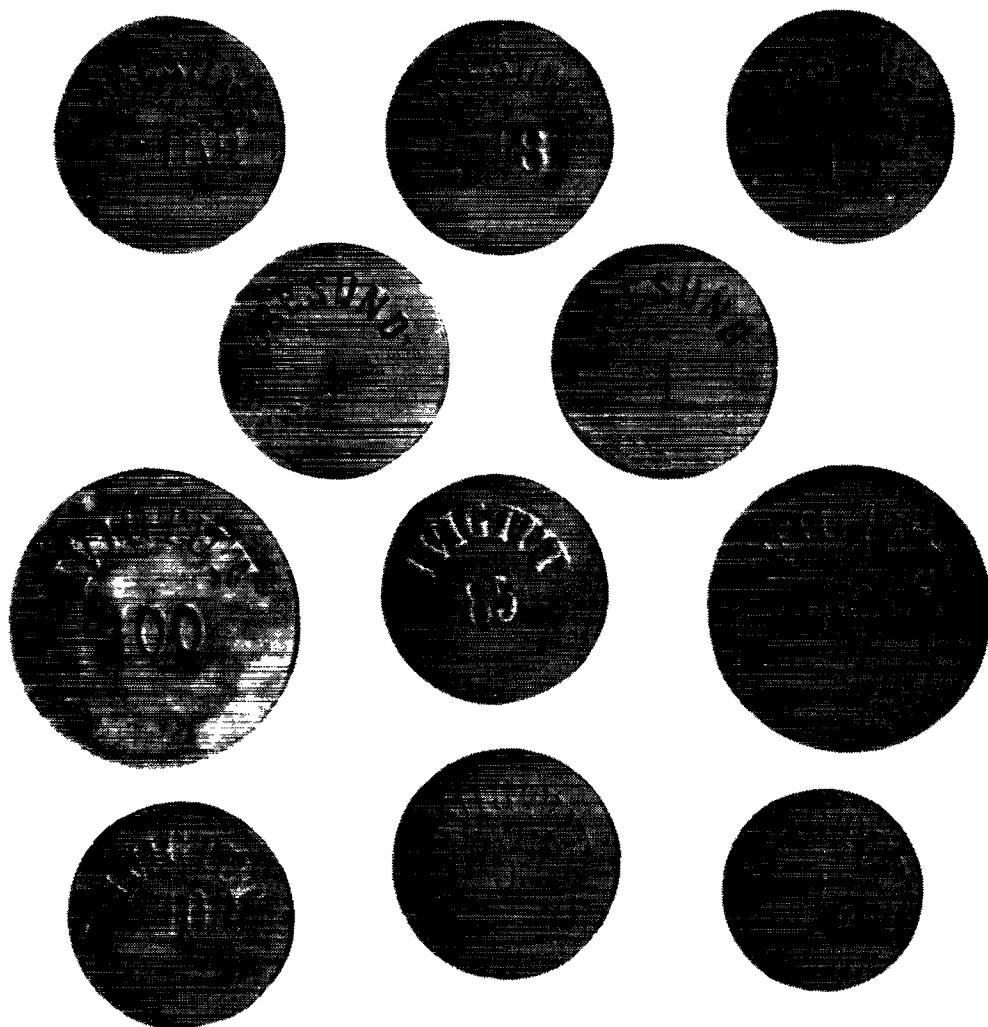
A. Gibbs & Sons mønter for Østgrønland 1863. 1 daler, 24, 6 og 1 skilling (messing).

Det kan vist ikke benægtes, at disse Grønlands første officielle mønter er beskedne og temmelig grimme, og betragter man de eksemplarer deraf, der i offentlige og private samlinger bevares for eftertiden, må man forbavses over, hvor slidte, skrammede og medtagne de fleste af dem er. Dette skyldes dog ikke udelukkende det ringe materiale og den ofte hårdhændede behandling, de har været udsat for under brugen, men også - og dette giver dog et hyggeligt indblik i de gode gamle dage - at kolonibestyrerens frue med passende mellemrum fik hele beholdningen udleveret og kogte den grundigt af hensyn til smittefaren!

Til en af mønterne, 1 øren, knytter der sig iøvrigt en lille historie: - den var på grund af sin beskedne købekraft næsten gået ud af omsætningen, og da mønterne omkring 1920 skulle inddrages, viste det sig, at kolonibestyrerens talrige børneflokk brugte hele beholdningen af 1 ører som legetøj. Da disse mønter jo ikke repræsenterer nogen større værdi, fik børnene lov til at beholde dem, således at kun de øvrige mønter blev inddraget og hjemsendt, og derfor er i dag 1-øren langt den sjældneste af mønterne fra Angmagssalik.

Grønlands Styrelses mønter (efter 1926).

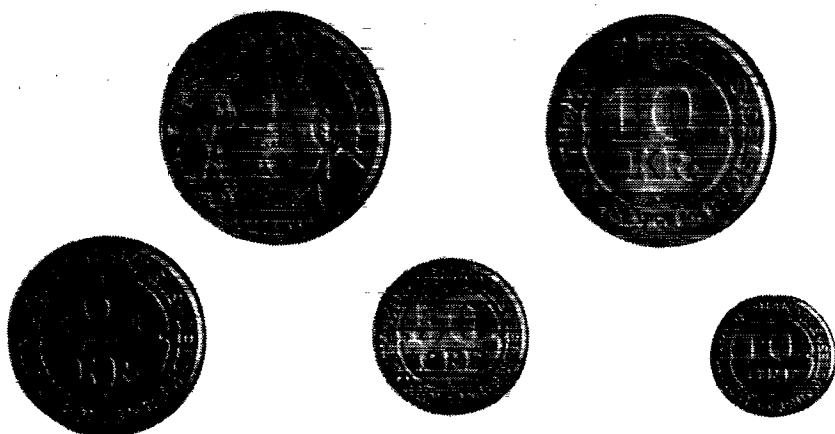
I et cirkulære af 25. marts 1926 (angående hjemsendelse af de cirkulerende kreditsedler) meddeltes det, at der i nær fremtid ville blive udsendt nye skillemønter og kreditsedler, hvorfor alle for tiden cirkulerende grønlandske pengesedler skulle hjemsendes senest med sidste skibslejlighed 1927. De her nævnte mønter, de første, der blev gangbare i hele Grønland (dog med undtagelse af kryolithsel-

*Øresunds Chemiske Fabrikker (1859) og Kryolith Mine og Handels Selskabs ældre mønter.
Bemærk 85 Øre fra Ivigtut.*

skabets, minedriftsselskabets og Thules områder, hvorom senere), blev præget på Den kgl. Mønt i København i 1926 med stempler udført af medailleur Gunnar Jensen. Der udmøntedes 1 kroner og 50 ører i aluminiumsbronce (gult metal) og 25 ører i kobbernikkel (hvidt metal), og skønt der senere er foretaget supplerende udmøntninger, har man stadig benyttet de gamle stempler med årstallet 1926.

Under krigen blev der i Amerika præget 5 krone stykker med årstallet 1944 af ganske tilsvarende præg, dog uden de møntmærker, som findes på de gamle mønter: H. C. N. - møntdirektør H. C. Nielsen, et hjerte - Den kgl. Mønts mærke

Kryolith Mine og Handels Selskabs mønter 1922.

og G. J. - medailleur Gunnar Jensen. De blev sat i cirkulation ved bekendtgørelse af 24. november 1944, men er nu igen inddraget.

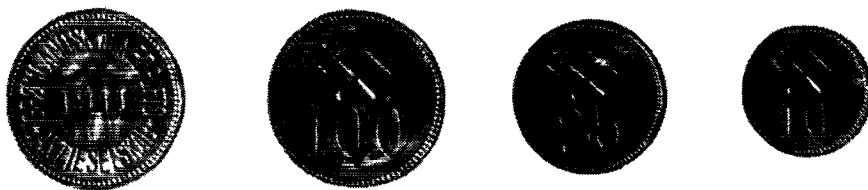
Desuden blev beholdningen af de gamle 25 ører fra 1926 sendt til Amerika, hvor de blev gennemhullede og derefter atter sat i omløb i Grønland. Årsagen hertil er mig desværre ubekendt.

Private udmøntninger.

På grund af de særlige handelsforhold i Grønland har der altid været opretholdt en skarp adskillelse mellem handelsmonopolet og de virksomheder, der opnåede koncessioner deroppe, blandt andet for at undgå smughandel mellem den grønlandske befolkning og de af private virksomheder ansatte personer. - Dette har givet anledning til, at en række af disse virksomheder har udgivet private penge, udelukkende til brug indenfor deres eget område, og skønt disse mønter således er ganske uofficielle prægninger af lokal karakter, fortjener de dog at omtales nærmere i denne forbindelse.

A. Gibbs & Sons mønter for Østgrønland 1863.

Det engelske firma A. Gibbs & Sons planlagde i 1863 at udnytte den koncession, som J. W. Tayler samme år havde opnået (se Departementstidende 1863, pag. 559-63) til at drive fiskeri, pelsdyrjagt, minedrift m. v. på hele Østgrønlands kyst, og i den anledning blev de første grønlandske privatmønter lydende på 1 daler, 24, 6, og 1 skilling præget. Forsøget mislykkedes imidlertid allerede ved besejlingen af kysten og blev derfor opgivet.

Grønlandsk Minedrifts Aktieselskabs mønter 1911.

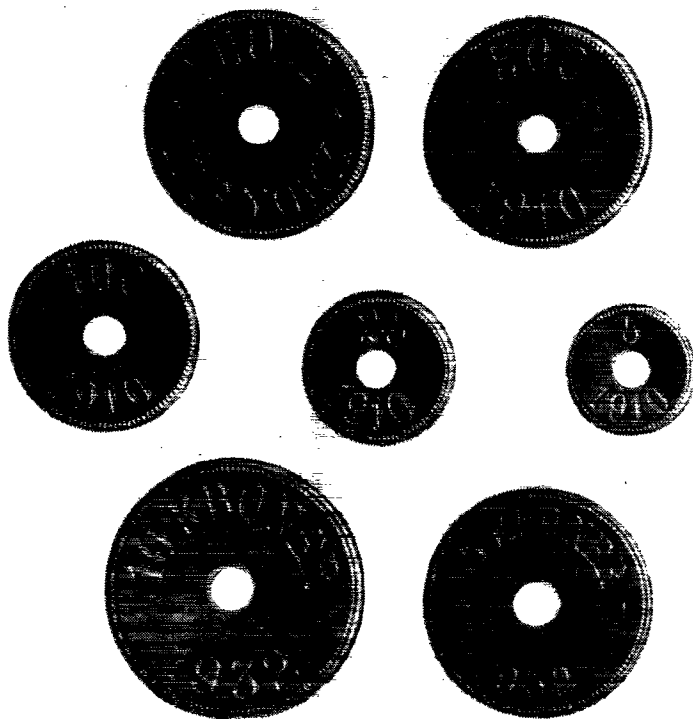
Øresunds chemiske Fabrikker (1859) og Kryolith Mine og Handels Selskabets mønter (efter 1873).

Denne virksomhed har i årenes løb udgivet flere forskellige serier af mønter. Ældst er de ganske tynde zink-mærker, der blot bærer indskriften ØRESUND og værdibetegnelsen - 1 Rd., 48, 16, 4 og 1 (skilling) - indhugget; de må være fremstillet mellem 1859, da selskabets virksomhed påbegyndtes, og 1865, da Kryolith Mine og Handels Selskabet oprettedes, men har sandsynligvis været i brug i Ivigtut, lige indtil kronemønten i 1875 blev indført.

Den næste type bærer indskriften IVIGTUT og værdien 100, 50, 10, 5 og 1 (øre); også disse mønter er runde zinkplader uden præg på bagsiden, og de forekommer i flere størrelser og af forskellig tykkelse, sandsynligvis fordi man fra tid til anden har suppleret beholdningerne, - præget er dog altid det samme. Foruden de nævnte værdier findes der i denne serie en sjælden mønt lydende på 85 (øre), som dog nærmest må betragtes som en spøg. Mønterne af denne type blev præget hos hof-blikkenslager Fritz Meyer i København, og som et kuriosum kan nævnes, at en del af disse Ivigtut mønter omkring 1910 har været benyttet på Det kgl. Teaters scene.

Omkring 1920 begyndte man at overveje afløsningen af disse primitive pengestykker med virkelige mønter; dels var de forholdsvis lette at eftergøre, og dels havde man gjort den erfaring, at de havde en uheldig psykologisk virkning på arbejderne, der ikke regnede disse „blikpenge“ for noget. Den direkte foranledning til, at planerne om de nye mønter blev realiseret, var imidlertid, at kontoret i Ivigtut og dermed en væsentlig del af pengebeholdningen brændte i vinteren 1921-22.

De nye mønter blev udført af medailleur Gunnar Jensen og præget på Den kgl. Mønt i København i 1922. Medens 2 kr., 50 øre, og 10 øre blev udpræget i hvidt metal, kobbernikkel, blev 10 kr., for at fremhæve dens større værdi, fremstillet - ikke i guld - men dog i gult metal, aluminiumsbronze, og det er første gang, denne fortrinlige og senere så meget anvendte legering blev præget på Den kgl. Mønt.

Thule stationens mønter 1910 (1913) og 1932.

Da man imidlertid i 1924 begyndte at udmønte nye danske 2 krone stykker i en tilsvarende legering og af samme størrelse som Ivigtuts 10 kroner, gav dette anledning til beklagelige forvekslinger i Ivigtut, og man besluttede da, for at forebygge enhver misforståelse, at præge nye 10 kroner i hvidt metal og med riflet rand. Dette skete i 1926 på Den kgl. Mønt med de gamle stempler, altså stadig med årstallet 1922, hvorefter de gule 10 kr. stykker blev inddraget.

Grønlandsk Minedrifts Aktieselskabs mønter 1911.

Dette selskab, der i en årrække blandt andet drev Josva kobbermine ved Alan-gorssuak i Julianehåbs distrikt, lod sine egne mønter præge i Tyskland hos L. Chr. Lauer i Nürnberg. De er dateret 1911, og materialet er forniklet zink, sikkert ud fra ønsket om at give mønterne et smukkere udseende og forøget holdbarhed trods det billige materiale, men da forniklingen blev foretaget, inden blanketterne blev udstandset, således at mønternes rand var ubeskyttet, mistede de hurtigt deres fine, blanke udseende og blev mindst lige så sorte, som de andet steds benyttede zinkmønter.

Thule Stationens mønter 1910 (1913) og senere.

Også Knud Rasmussen har udgivet sine egne penge til brug ved den af ham i 1910 oprettede arktiske station, som dels skulle være videnskabelig ekspeditionsbasis, dels handelsstation for polareskimoerne. Det fremgår af de gamle regnskaber, at de ældste mønter først blev udstedt i 1913, men de bærer årstallet for stationens grundlæggelse. Der findes heraf fire værdier: 500, 100, 25 og 5 (øre), alle prægede i aluminium og af praktiske hensyn forsynede med hul i midten, således at de kunne trækkes på en snor. Senere, i 1932, blev der yderligere udmøntet stykker på 10 og 5 kroner af tilsvarende type. Udmøntningen 1910 (1913) blev vistnok foretaget i Tyskland, medens mønterne fra 1932 er præget i København.

Da stationen i 1937 overgik til staten, blev disse mønter inddraget og erstattet med Grønlands Styrelses mønter.

Hermed er gennemgået alle de specielle grønlandske mønter, som igennem årene har været i brug deroppe, og det er vel ret usandsynligt, at fremtiden vil bringe nyt på dette område. Grønlands stilling som koloni er jo nu afsluttet, en ændring i forholdet mellem Danmark og Grønland, der blandt andet blev markeret med den smukke sølv 2 krone fra 1953 med kongeparrets billeder på den ene side og med indskriften KALÂTDLIT NUNÂT over Grønlands kort på den anden side.

